

Голові спеціалізованої вченої
радиДФ 20 051. 091
Прикарпатського національного
університету імені Василя
Стефаника доктору психологічних
наук, професору Гояну Ігорю
Миколайовичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата психологічних наук, доцента кафедри соціальної психології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника**

Федоришин Галини Миколаївни

на дисертаційну роботу Демчини Ольги Мирославівни

**«Соціально-психологічні механізми формування гендерної
толерантності у студентської молоді», подану на здобуття наукового
ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія у галузі
знань 05 Соціальні та поведінкові науки**

Актуальність дисертаційної роботи. Актуальність питання толерантності завжди стає особливо важливою під час періодів змін та трансформацій. Наявність толерантності в суспільстві свідчить про рівень його демократизації та розвитку. Дослідження О.М. Демчини, спрямоване на гендерну толерантність, набуває особливого значення у сучасних умовах, коли відбувається розпад чітких стереотипів та орієнтирів щодо гендерних ролей, формування гендерної ідентичності та прийняття різних моделей гендеру. У такому контексті важливо враховувати гендерну компетентність при

здійсненні освітнього процесу, що базується на гуманістичній та студентоцентричній парадигмі. Недоліки у вирішенні питань гендеру, такі як стереотипи та упередження, які продовжують існувати в освітній системі та українському суспільстві, гальмують конструктивні зміни та стають перешкодою на шляху розвитку особистості учасників освітнього процесу.

Тому актуальність дослідження О.М. Демчини у сфері соціально-психологічних механізмів формування гендерної толерантності серед молоді, зокрема студентської молоді, вважається важливою. Незважаючи на збільшений інтерес до гендерних питань останнім часом, принципи формування гендерної толерантності, особливо серед студентської молоді, залишаються недостатньо дослідженими як у теоретичному, так і практичному плані, що підтверджується роботою дисертантки. Таким чином, дослідження О.М. Демчини викликає науковий інтерес і є актуальним у галузі психології.

Наукова новизна роботи та достовірність отриманих результатів, що виносяться на захист. Наукова новизна отриманих результатів дослідження безперечна, оскільки докторантка обґрунтовує соціально-психологічні механізми формування толерантних уявлень та ставлень особистості. Зокрема, робота зазначає наступні аспекти: соціальне навчання, яке активно впливає на розвиток когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів гендерної толерантності протягом всього навчального процесу; вплив професійного середовища, що трансформує ціннісно-сміслову сферу студента через критерії професійної компетентності у міжгендерних відносинах; соціальна та професійна апробація толерантних ставлень, включаючи випробування мотивів та установок у міжособистісних відносинах у середовищі ЗВО та під час навчально-виробничої практики.

Також дослідження визначає емпіричні показники гендерної толерантності, розглядаючи її як цілісну єдність компонентів: когнітивного (розуміння змісту гендерної толерантності), емотивного (емоційна стійкість, емпатія, емоційне прийняття інших, висока аутосимпатія, очікування на позитивне ставлення

оточуючих, високий рівень особистісного самоприйняття), поведінкового (мотивація розвитку, низький рівень конформності). Крім того, запропоновано та протестовано ефективність програми розвитку гендерної толерантності у студентської молоді, яка включає кілька блоків: цільовий, науково-проектувальний, розвивально-діяльнісний, діагностично-результативний. Всі ці аспекти дозволяють зробити висновок про логічність і науковість мислення авторки дисертаційного дослідження.

Практичне значення дослідження. полягає у тому, що розроблена програма тренінгу з розвитку гендерної толерантності у студентської молоді може використовуватися у навчально-виховній роботі вищих закладів освіти при викладанні таких навчальних дисциплін як «Психологія розвитку особистості», «Практична психологія конфлікту», «Гендерна психологія», з метою розвитку гендерної толерантності та зниження рівня міжособистісної конфліктності у студентської молоді. Це дозволить вдосконалювати процес формування гендерної толерантності у майбутніх фахівців.

Науково обґрунтовані результати дослідження впроваджено в практику навчально-виховного процесу Прикарпатського Національного університету ім. В. Стефаника факультету історії, політології і міжнародних відносин та Львівського університету бізнесу та права. Основні положення та результати дисертаційної роботи обговорювалися на засіданнях кафедри Соціальної психології; доповіді були представлені на наукових, науково-практичних конференціях і семінарах різних рівнів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Шляхом системного аналізу теоретичного та науково-методичного матеріалу, виявлення причинно-наслідкових зв'язків між складниками дослідження, дисертантці вдалося досягти високого рівня обґрунтованості й достовірності отриманих результатів дисертаційної роботи. Висновки, які викладені в кожному з трьох розділів дисертації, і загальні висновки вражають своєю переконливістю щодо

вирішення завдань, спрямованих на досягнення мети наукового дослідження. Ця мета була досягнута завдяки комплексному використанню різноманітних методів наукового дослідження, таких як порівняльний аналіз, синтез, класифікація та систематизація результатів психолого-педагогічних, навчально-методичних досліджень, анкетування, тестування та спостереження. Для діагностики гендерної толерантності та гендерної ідентичності особистості використовувались авторська анкета «Гендерна толерантність» та інші опитувальники. Застосування методів математичної статистики дозволило науково описати та систематизувати отримані дані, виявити кількісні залежності між досліджуваними явищами та проаналізувати та узагальнити результати.

Загалом, дисертаційне дослідження О.М. Демчини виконане на високому науковому рівні. Об'єктивність та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджується обґрунтованістю наукових позицій та можливістю впровадження отриманих результатів у практику освітньо-виховної роботи закладів освіти.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота має вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел 170 найменувань, англійською мовою – 43 джерела, 13 додатків. Основний зміст дисертації - 146 сторінок (15 таблиць і 14 рисунків). Загальний обсяг дисертації становить 270 сторінок.

У Вступі висвітлено актуальність, вагомість та рівень дослідження наукової проблеми, об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, описано наукову новизну, теоретичне, практичне значення результатів та основні публікації.

Проведений дисертанткою аналіз науково-методичної літератури сприяв виокремленню теоретико-методологічних підходів до проблеми гендерної толерантності студентства в сучасній вітчизняній та зарубіжній психології, а також формулюванню власного бачення специфіки формування гендерних

уявлень та ставлень через окреслені провідні соціально-психологічні механізми.

Перший розділ «Теоретико-методологічний аналіз соціально-психологічних механізмів, які впливають на формування гендерної толерантності студентської молоді» привертає увагу новизною проведеного соціально-психологічного аналізу поняття «гендерна толерантність». У даному розділі дисертантка розглядає психологічний зміст поняття гендерної толерантності особистості з позиції різних психологічних шкіл та визначає, що гендер – це багатоаспектний феномен, сутність якого полягає в ідеї соціального конструювання статі засобами соціальної практики. Це дало їй змогу визначити методологію дослідження явища «гендерної толерантності студентської молоді», проаналізувати його компоненти тощо. Привертає увагу й обґрунтування доцільності впровадження гендерного підходу в освітню практику на підставі отриманих статистичних даних, а також окреслення специфіки соціально-психологічних проблем та умов розвитку гендерної толерантності студентської молоді. Для цілісності, системності дослідження авторка проводить аналіз чинників (екзо- ендогенних), які визначають формування гендерних толерантних уявлень та ставлень, що дозволило їй чітко окреслити провідні, зокрема йдеться про гнучкість (дивергентність) мислення (когнітивна емпатія); емоційний інтелект (емоційна та предиктивна емпатія); поведінкова та комунікативна культура особистості (дієва емпатія); емоційна стійкість.

У роботі на основі ретельного аналізу різних теоретичних рефлексій дослідників визначено, що провідними соціально-психологічними механізмами формування толерантних уявлень та ставлень особистості є: *соціальне навчання*, яке актуалізується у розвитку когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів гендерної толерантності протягом усього періоду здобуття освіти (як у межах навчального процесу, так і поза ним); *вплив професійного середовища* через перетворення ціннісно-сміслової сфери

студента під впливом критеріїв професійної компетентності у сфері міжгендерних відносин; *соціальної та професійної апробації толерантних ставлень* (актуалізується через практику випробування мотивів, установок та стереотипів у міжособистісних міжгендерних відносинах у середовищі вищого навчального закладу та у професійному середовищі під час проходження навчально-виробничої практики.

Також заслуговує на увагу стиль презентації результатів емпіричного дослідження інформативними рисунками, схемами, таблицями. Логічним продовженням наукового пошуку Демчини Ольги Мирославівни є 2 розділ «Емпіричне дослідження соціально-психологічних механізмів, які формують гендерну толерантність у студентської молоді». Заслуговує уваги підхід авторки до розробки програми емпіричного дослідження та комплектування батареї методик, що дозволило забезпечити надійність та валідність отриманих результатів. Здобувачкою чітко окреслено індикатори дослідження, компоненти гендерної толерантності, на основі яких розроблено авторську методику, спрямовану на визначення рівнів прояву гендерної толерантності (високий, середній низький). На другому етапі дослідження було визначено особливості прояву гендерної толерантності в залежності від вираженості маскулінно/фемінних проявів особистості, а також встановлено відмінності за рівнем гендерної толерантності в залежності від типу гендерної ідентичності досліджуваних. За результатами емпіричного дослідження гендерна толерантність значущим чином взаємопов'язана з комплексом особистісних характеристик, таких як ціннісні орієнтації, ступінь розвитку рефлексивних здібностей й емпатійних тенденцій та особливості самоствавлення, а також має певні відмінності в залежності від типу та вимірів гендерної ідентичності особистості.

На третьому етапі дослідження було емпірично підтверджено соціально-психологічні механізми формування гендерної толерантності, яка розглядається як особистісне утворення, що охоплює в собі когнітивний,

емотивний та поведінковий компоненти. Зокрема, отримані в результаті емпіричного дослідження кореляційні взаємозв'язки дали можливість визначити найбільш продуктивні механізми формування гендерної толерантності у представників студентської молоді.

Третій розділ дисертації присвячений апробації програми формування гендерної толерантності, у якому висвітлено етапи формувального експерименту, результати перевірки ефективності розробленої тренінгової програми з розвитку гендерної толерантності у студентській молоді. Проаналізувавши отримані дані після реалізації формувального експерименту, авторкою визначено, що у студентів експериментальної групи відбувся розвиток рефлексивних здібностей, емоційної обізнаності, що сприяло усвідомленню та розумінню гендерного образу «Я», здатності до емпатичних проявів, орієнтованості на відносини з рівними правами, зменшення прояву стереотипності у процесі сприйняття без оцінювання та критики. Логічним завершенням дисертаційного дослідження є обґрунтовані висновки, що відповідають визначеним завданням та становлять певний внесок у розробку теорії та практики психологічної діяльності.

Повнота викладу матеріалу дисертації у роботах, які опубліковані автором.

Демчина Ольга Мирославівна апробувала результати дисертаційного дослідження, на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях – 2 публікації. Основні результати предствлено у 5 одноосібних статтях авторки, 4 з яких опубліковано у фахових виданнях України.

На основі аналізу змісту цих публікацій можна констатувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, які було одержано в результаті проведеного дослідження, повною мірою представлено у друкованих наукових працях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. За результатами перевірки дисертаційної роботи та публікацій не виявлено ознак

академічного плагіату, елементів фабрикацій та фальсифікації. Автор використовує посилання на його наукові публікації, дослідження інших науковців, нормативні документи та інші джерела. Порушення академічної доброчесності дисертації відсутні.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

1. Не зважаючи на те, що авторкою використано багато актуальних методик, та розроблено авторську методику «Гендерна толерантність», постає питання чи ці методики підтверджують валідність результатів дослідження.

2. Також доцільно було б зосередитись на емпіричному або на експериментальному дослідженню зокрема, оскільки описавши ці два методи в одній роботі, не дозволило в повній мірі розкрити жодне з них.

3. Робота виграла б, якби всі вправи тренінгу були розроблені аспіранткою особисто, а не частково.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Загалом аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційне дослідження Демчини Ольги Мирославівни «Соціально-психологічні механізми формування гендерної толерантності у студентської молоді» є завершеним і самостійним дослідженням, у якому отримані нові науково обґрунтовані результати. Зважаючи на актуальність, наукову новизну, важливість одержаних дисертантом результатів дослідження, їх обґрунтованість і вірогідність та вагому практичну цінність сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота, що представлена на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р.

«Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи

про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. №341) а її автор, Демчина Ольга Мирославівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
соціальної психології

Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Галина ФЕДОРИШИН

